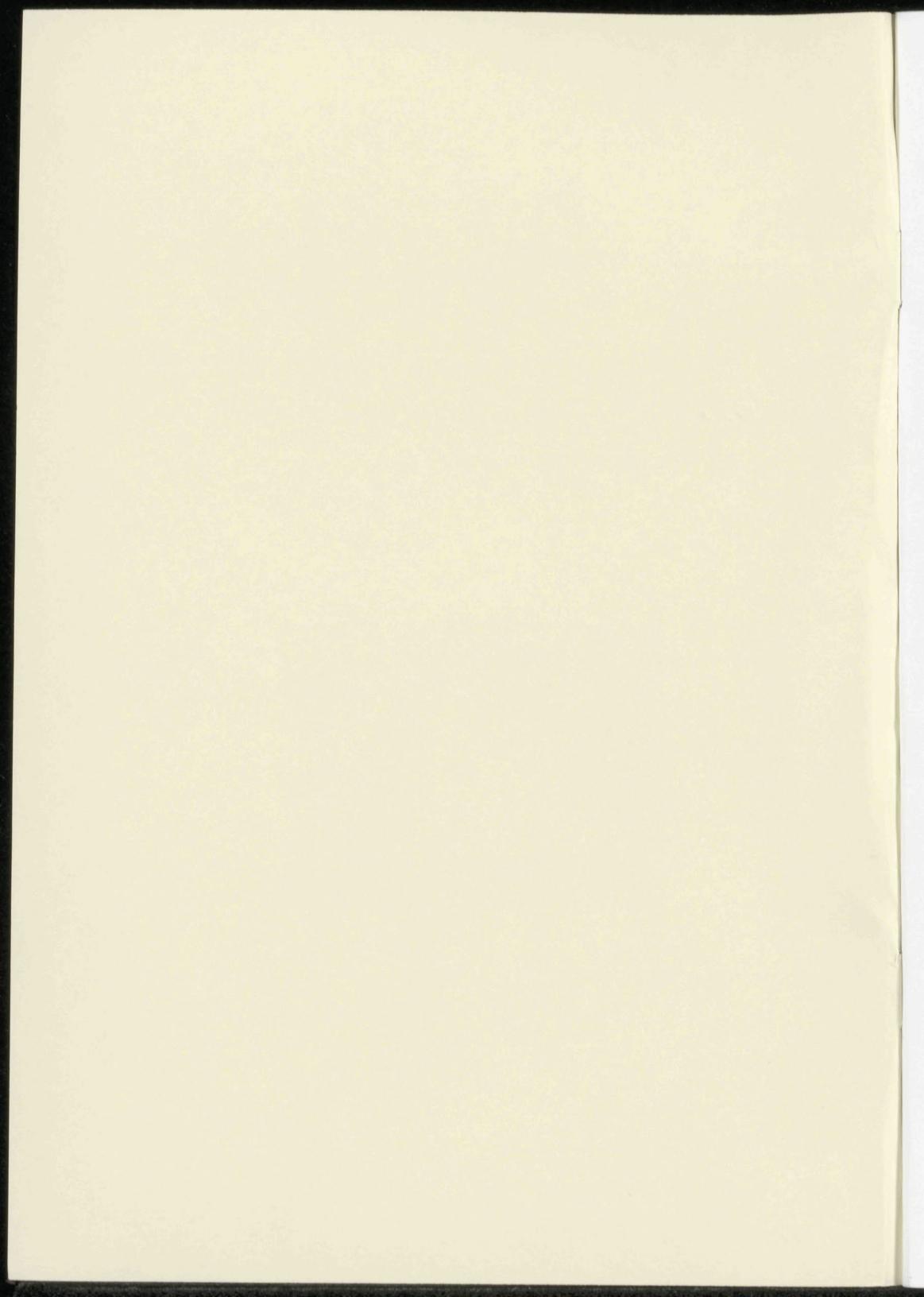

De Marke

Oude berichten over Beekbergen, Brummen,
Eerbeek, Hall, Hoenderloo, Klarenbeek,
Loenen, Ugchelen

Oktober, 2007

De Marke

Orgaan van de Oudheidkundige Vereniging
De Marke, met als werkgebied Beekbergen,
Brummen, Eerbeek, Hall, Hoenderloo,
Klarenbeek, Loenen, Ugchelen

31^e jaargang, oktober 2007

Redacteur: Piet Willemsens, Stationsweg 6,
6971 BX Brummen. 0575-562 571
E-mail: Piet.Willemsens@hetnet.nl

Samenstelling van het bestuur De Marke

H.W.van Harreveld;
Tuinstraat 59, 6971 BH Brummen, *voorzitter*
tel. 0575-566 048

V.C.Uenk-Dirksen, Ringlaan 46, 6961 KL Eerbeek; 0313-652 553, *secretaris*

J.Zengerink, Rhienderensestraat 53

6964 BH Hall; 0313-651 960; *penningmeester*

W.T.M.Klomp, Langschoten 71

7371 EP Loenen; 055-505 2276; *bibliothecaris*

M.van Zadelhoff-Ruumpol, Loenenseweg 150

6961 CT Eerbeek; 0313-651 724

J.R.B.W.Krepel, Vijverweg 2

7382 BV Klarenbeek; 055-301 1330

A.van Bodegom, Wilhelminastraat 12

6971 AK; Brummen; 0575-561 323

Foto

De op de voorpagina afgebeelde foto (Willem Reusink) betreft de presentatie van het boek over de Oude spoorlijn Dieren-Apeldoorn, dat op pag. 44 besproken wordt

Inhoudopgave

Pag.

- Redactionele inleiding 6
- Viering jubileum De Marke 7
- Zomerexcursie Lochem 10
- Tante Cateau, een vrouw die Loenen liefhad
Corrie de Kool 12
- Reisje naar Den Bosch – *Wietse Venema* 19
- Historische Canon voor Brummen –
Piet Willemsens 22
- Reacties op vorig nummer De Marke 27
- Herkent u dit verhaal – *Martien Slood* 30
- Afscheid redacteur De Marke 31
- Achttiende-eeuwse experimenten zijdeteelt
in Empe – *Piet Willemsens* 33
- Oude Spoorlijn Dieren - Apeldoorn (*PW*) 44
- Geliefde Veluwezoom (*PW*) 47
- Jan Mankes blijft in de aandacht 48

Ter inleiding

Schertsend wordt onze oudheidkundige vereniging De Marke wel eens een VUT-club genoemd, maar hun drang tot activiteiten is er niet minder om. Zie hoe talrijk het aantal deelnemers voor historisch georiënteerde reizen zijn; meestal overtekend! In dit nummer zien we hiervan de weerslag.

Ook de impulsen voor diepergaand onderzoek mogen genoemd worden; in dit nummer worden twee boeken besproken die in het afgelopen half jaar vanuit de vereniging zijn verschenen, een derde boek staat op stapel. Dat betreft alle veldnamen in de gemeente Brummen, in de loop der jaren verzameld door Arie van Bodegom en Herman Blom. Het aanstaande boek bevat een duizend namen van landbouwpercelen, weergegeven op veertig kaarten. Ook de precelen land waarop nu gebouwd is, zijn in het onderzoek meegenomen. Er moeten nog afrondingen plaatsvinden, en Stan Dekker gaat de eindredactie onder handen nemen. Mogelijk dat het boek in het komend halfjaar kan verschijnen, maar in ieder geval in 2008.

Intussen kunt u lezen wat Corrie de Koning over ene Tante Cateau in Loenen aan de veert gekomen, te danken aan ijverig speurwerk in diep opgeborgen archieven! Er zijn ook luchtige onderwerpen, zoals het verhaal over die "boterstool", zoals meerdere van onze leden wel op papier zouden kunnen brengen. Wel, gaat uw gang, ons blad juicht lezersbijdragen van harte toe.

Red

Viering jubileum De Marke

Op donderdag 19 april jl. vierde onze vereniging De Marke haar 30-jarig bestaan. Geen groot feest, maar voor het bestuur wel aanleiding om, na het huishoudelijk gedeelte van de algemene vergadering, die avond de leden te laten genieten van het optreden van *de Dialectclub Loenen en Umstreken*. Een heerlijk nostalgieke groep was dat, met indringende muziek van ouderwetse trekharmonica's, accordeons zeggen wij

De start van de Algemene Vergadering. Het bestuur nog deftig bijeen

tegenwoordig. Mooi zingende zangeressen, die ook nog mooi waren! En het onverwachte optreden van bibliothecaris Wim, nu in de rol van cabaretier! De sfeer was onderhand zodanig geworden, dat er bijna een

polonaise dreigde te ontstaan. Misschien dat de gemiddelde leeftijd daar toch enigszins een belemmering voor was...

Dat het een genoeglijk avond was, blijkt wel uit bijgaande foto's.

PW

Zomerexcursie naar Lochem

De zomerexcursie van De Marke was dit jaar op zaterdag 16 juni, met een samenkomst om 14 uur te Lochem. Anderhalf uur werden we daar vrolijk en gedegen rondgeleid door ene Wim Middag, die ons direct al waarschuwde dat we Lochem geen dorp mogen noemen, want de "stad" bestaat al meer dan 750 jaar! Het had vroeger een dubbele gracht, waarvan de binnengracht nog grotendeels aanwezig is. Heel in het kort

De vroegere synagoge, net door ons bezocht

enkele hoogtepunten, waarvan we die middag genoten hebben. Eerstens de grote of Gudula-kerk waarvoor een markant standbeeld van patroonheilige

Ludger staat. Hoe smartelijk ook, van het Bleekhuisje hebben we ook genoten. Bezienswaardig zijn zeker het stadhuis uit 1643, en een historisch kanon dat eind 19^e eeuw uit de gracht werd opgebaggerd.

Net als in veel andere plaatsen – we noemen maar Brummen – is ook in Lochem veel moois vroegtijdig afgebroken, of er is naast een fraai historisch monument een vloekend gebouw neergezet. Waar zat toen het gevoel voor historische architectuur!

Veel tijd om erover na te denken was er niet, want er waren die middag in de omgeving van Laren nóg twee aardige excursie-objecten. Het eerste, de Haarbroekse vijver en Spreukentuin, een tuin/park waarin allerlei bekende regionale spreekwoorden in beeld waren gebracht. Daar werd ook waar, wat secretaris Clara ons in de invitatie had beloofd: “Het is prachtig gelegen en bovendien schenkt men er lekkere koffie of thee met gebak voor een redelijke prijs!”. Daarna wenste een handvol leden de regen te trotseren om nog een bezoek brengen aan de aan de Berkel gelegen Staringkoepel. Bij nader inzien was het te nat geworden en werd de poging gestaakt.

De organisatie van het geheel was in handen van Joop Zengerink en Marianne van Zadelhoff, routiniers in dit vak! In totaal waren er liefst 44 deelnemers aan de excursie. PW

“Tante Cateau, een vrouw die Loenen liefhad”

In het gemeentehuis van Nijkerk bewaart men zorgvuldig een stukje geschiedenis van Loenen (Veluwe). Want sinds 1998 ligt daar een aantal documenten die betrekking hebben op de Haagse oud-minister van Buitenlandse Zaken, Robert Melvil baron van Lynden en zijn echtgenote Catharina Johanna Melvil baronesse van Lynden geboren van Weede. Het was dit echtpaar dat in 1907 het toen nog uitgestrekte landgoed Kasteel Ter Horst in Loenen had gekocht van W.A. Castens, eveneens uit Den Haag, voor de prijs van f 140 000.

Daarmee waren zij de eerste ‘vreemde’ eigenaren tevens bewoners geworden na de familie Hackfort (later Van Wijnbergen-Hacfort tot Ter Horst), die ter Horst had gebouwd en daarna meer dan drie eeuwen had bewoond.

Het echtpaar Van Wijnbergen-Hacfort tot ter Horst was al met ingang van 1 december 1901 verhuisd naar Arnhem en pas na een grote opknapbeurt van de gebouwen en de vernieuwing van de toegangsbrug naar het huis in het voorjaar van 1908, had de familie Melvil van Lynden Ter Horst in gebruik genomen. 's Winters woonde ze in Den Haag aan het Lange Voorhout nummer 19 en in de zomer verbleef men in Loenen op Kasteel Ter Horst.

De meeste van genoemde archiefstukken dateren van na 1910, uit de jaren na het overlijden van Robert Melvil baron van Lynden. Het zijn

voornamelijk persoonlijke brieven gericht aan zijn weduwe, 'La Baronne Melvil de Lynden' wonende op 'Château Ter Horst' in Loenen (Veluwe), of wel 'Tante Cateau' of 'Coco' genoemd door intimi. Afzender van de brieven was haar neef

Jonkheer Maurits Van Haersma de With, de zoon van haar jongere zuster Jacqueline Pauline van Weede. Aanvankelijk schreef hij vanuit Apeldoorn, waar hij bij zijn moeder¹ woonde op 'Marialust', later correspondeerde de jonkheer als jong diplomaat jarenlang vanaf verschillende posten in het buitenland met zijn tante in Holland. Bijzonder is, dat ook de enveloppen mét postzegels bewaard zijn gebleven. 'Oncle Robert' en 'Chère Coco' hadden geen kinderen en waarschijnlijk is dat de reden dat de brieven (met enkele andere persoonlijke documenten van het echtpaar) zijn teruggegaan naar de afzender. Nu maken ze deel uit van het persoonlijke familiearchief Maurits Van Haersma de With, dat door nazaten werd ondergebracht in het Oud archief Nijkerk.

Voor Loenen zijn het interessante documenten. Want ze laten zien hoe destijds twee vooraanstaande inwoners, een barones en een dominee, hun dorp op volkomen verschillende wijze hebben ervaren.

De barones, of voor de familie: Tante Cateau.

Tante Cateau: uit haar brieven aan Maurits komt zij naar voren als een attente, vriendelijke dame, die haar neef regelmatig schreef over haar wel en wee en hem cadeautjes stuurde bij speciale gelegenheden als verjaardagen en Sint Nicolaas. Zo verraste zij hem in december 1911 met een paar rolschaatsen. Waarmee zij blijk gaf helemaal bij de tijd te zijn. De rolschaats op zich was niet nieuw, en de bezigheid rolschaatsen gold al

lang als een vrijetijdsbesteding voor de hogere klasse. Maar dit vermaak had na de uitvinding van kogellagers een geweldige impuls gekregen, eerst in Amerika en Engeland, en na de opening van een skate-centrum in Rotterdam in het voorjaar van 1911 ook in Nederland. En de 27-jarige vrijgezel Maurits, die op dat moment in Wenen verbleef bij zijn Oom Willemⁱⁱ en Tante Tine, reageerde erg enthousiast op dit trendy geschenk: "C'est un grand amusement, et une excellent exercice! Je patine tous les jours avec la femme d' un diplomate russe et avec la femme du Ministre de Danemarque". [vert : "*Het is een geweldig vermaak, en een uitstekende oefening! Ik schaats elke dag met de vrouw van een Russische diplomaat en met de vrouw van de Minister van Denemarken*".]

In zijn brieven reageerde neef Maurits kennelijk ook op verhalen van Tante Cateau, want soms is er iets over Loenen te lezen: over een tuinbaas, die het niet goed maakt; over 'Mulder' een handelaar in grint, die zich niet meer op Ter Horst durft laten zien, omdat hij gesjoemeld? heeft; over L. Veenhuisen, die al per 1 jan. 1912 komt en voor wie nog een woning wordt gezocht. Ook wordt de naam 'Huiskamp' genoemd, uit het zinsverband op te maken iemand die ontslagen werd? In 1923 ging het niet goed met Tante, toen schreef neef Maurits op 29 juni heel meelevend:

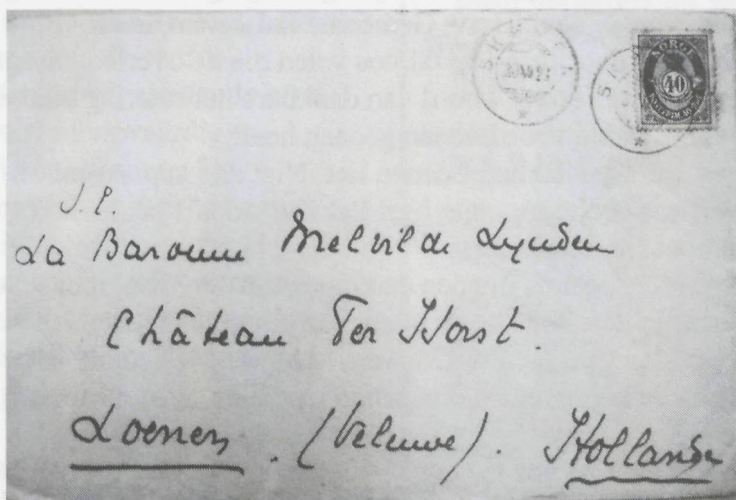
"Lieve tante Cateau, Uit een brief van Mama heb ik vernomen, dat u ertoe besloten heeft Uw ontslag als Grootmeesteresse aan te vragen. Ik kan mij voorstellen hoe zwaar U dit gevallen zal zijn, en wat het u gekost zal hebben een werkkring vaarwel te zeggen, waaraan Gij zoo gehecht waart. Een troost zal het echter zijn te weten, dat U in de jaren die achter ons liggen aan de Koningin zoo grote diensten hebt bewezen en Haar in zoovele dingen zoo voortreffelijk hebt geleid. Dit moet een reden van grote voldoening voor U zijn en om met een gevoel van tevredenheid op het verleden terug te zien. Nu moet U vooral daar aan denken en erin berusten Uw ontslag te hebben aangevraagd.. Zoo Gij daarin slaagt, zult Gij des te meer kunnen genieten van al het mooie dat Ter Horst U geeft."

Enkele weken later, nog voor het ontslag was verleend, overleed deze Grootmeesteres van het Huis van Hare Majesteit de Koningin op 27 augustus in Loenen op haar eigen Kasteel Ter Horst.

“....een vrouw die van Loenen hield.”

Deze woorden zijn niet afkomstig van neef Maurits, maar van ds. J. L. G. Gregory, predikant bij de Nederlands Hervormde gemeente in Loenen. Het Oud archief Nijkerk bewaart van hem een grote gele envelop mét inhoud, die samen informatie geven over de gebeurtenissen rond het overlijden van Baronesse Melvil van Lynden.

“Gaarne voldoe ik aan Uw wensch de toespraken die ik gehouden heb bij de begrafenis van Mevrouw Van Lynden voor U op te schrijven. Daar ik de gewoonte heb mij altijd schriftelijk voor te bereiden is het niet zoo moeilijk voor mij uit die aantekeningen het gesprokene enigszins te reconstrueeren.”

Zo begint de begeleidende brief van ds. Gregory bij een klein groen schriftje met daarin de woorden die hij een paar weken eerder op de dag van de begrafenis op 1 september had uitgesproken. In de gele envelop werden de brief dd. 20 september 1923 en het groene schriftje vanaf Gregory's vakantieadres in Bilthoven verzonden naar: De Hoogwelgeboren Vrouwe M. Boreel van Hogelanden, geb. Bar'esse Van Weedeⁱⁱⁱ, Huize Waterland in Velsen. Waarschijnlijk had deze dame (een jongere zuster van de overledene) om de teksten gevraagd, maar mogelijk was zij niet thuis, want de brief werd direct doorgestuurd naar Kasteel Ter Horst in Loenen.

Twee keer had ds. Gregory gesproken. 's Morgens op Ter Horst had hij in een bijeenkomst rond de kist van de overledene pastorale woorden laten horen. Maar 's middags bij de plechtigheid in Neerlangbroek, waar om half twee de bijzetting in het familiegraf had plaatsgevonden, waren zijn woorden anders van karakter geweest. Hij begon zijn grafrede als volgt:

"Uit naam van de Ned. Herv. Gemeente te Loenen, laten Kerkvoogdij en hare Diaconie en de talloos velen die de overledene aan zich verplicht heeft – een enkel woord van dankbare herinnering van alles wat Mevrouw van Lynden voor Loenen gedaan heeft.

Mevrouw van Lynden had Loenen lief. Niet alleen maar mooi. Ter Horst, met al wat erbij behoort, maar heel Loenen, zooals het leeft en werkt, met zijn licht en zijn donker.

Voor veel mensen is Loenen een mooi stuk Veluwe, met schone bosschen en vergezichten. Men komt om er van te genieten en als men er van genoten heeft, dan gaat men weder weg. Maar de overledene wist tusschen de golvende korenvelden mensen te wonen, wist waar zorg was of leed.

Daar overal wist zij iets te geven – natuurlijk stoffelijke hulp meest altijd – maar die nooit zonder het kostelijke goud van echte belangstelling, die uit liefde geboren is.

Hoe talloos velen hebben in de loop der jaren haar zoo leren kennen als een vrouw die Loenen liefhad.

Daar kunnen ook de Kerkvoogden van getuigen. Zeer terecht heeft de overledene nimmer de gemeente van alle zorgen willen ontlasten. — maar wat in deze moeilijke tijden voor hen net te volbrengen was, heeft zij hen uit de handen genomen, en kerkvoogden blijven daar dankbaar voor. Als de diakenen zouden spreken van alles wat zij wel bemerkten in hunne praktijk van het weldoen van haar die heenging — dan zouden zij niet in haar geest handelen, want het vele dat zij weldeed, deed zij in stilte”.

Persoonlijk kon ds Gregory dagelijks de gulheid van Mevrouw Van Melvil van Lynden ervaren: hij bewoonde immers de nieuwe pastorie, die zij in 1911 ter nagedachtenis aan haar overleden echtgenoot Robert Melvil van Lynden aan de N.H.

gemeente van Loenen had geschonken. Nog steeds is een ingemetselde gedenksteen daarvan een stille getuige.

Het aapje van de dominee

Eigenlijk is de eerder genoemde begeleidende brief een wat merkwaardig schrijven. Want na het hierboven geciteerde begin betuigt ds Gregory mede namens zijn vrouw eerst zijn gevoelens van deelneming, en dan komt er een klein aapje uit zijn mouw.

“Nu logeren we nog tot het einde van deze maand hier in Bilthoven en hopen dan welgemoed de wintercampagne

**Heden overleed tot onze grootte
droefheid, onze geliefde Zuster**

Baronesse Douairière

MELVIL VAN LYNDEN, geb. Weede
Grootmeesteres van het Huis van
Hare Majesteit de Koningin.

Weenen,

**W. M. VAN WEEDE VAN
BERENCAMP.**

Putten,

P. J. VAN HAERSMA DE WIT
geb. WEEDE.

„Waterland”, Velsen,

**C. M. BOREEL VAN
HOGELANDEN, geb. WEEDE**
BOREEL VAN HOGELANDEN

„de Iathmer”, Wilp,

R. E. W. VAN WEEDE.

„ter Horst”,

Loenen (Voluwe), 27 Aug. 1923.

**De teraardebestelling zal plaats
hebben Zaterdag 1 September ten
1½ ure, in het Familiegraf te
Neerlangbroek.**

te beginnen. De winter is anders te Loenen wel stil.

Wat wij daar zeer missen is de omgang met meer ontwikkelde mensen, en vooral in de winter laat zich dat gevoelen. Daarom – hoe goed wij 't daar in vele opzichten ook hebben – gaan onze gedachten wel eens uit naar plaatsen waar wat meer mensen wonen!

Denkt U dat Velsen iets voor ons zou zijn? Zoudt U de aandacht van de betrokken autoriteiten daar niet eens op ons kunnen vestigen? Ik ken Velsen zelf niet, maar “Haarlem en omstreken” is op zich zelf aantrekkelijk genoeg, te meer waar mijn naaste familie in Haarlem, Aerdenhout en den Helder woont. Mag ik deze zaak eens aan uw belangstelling aanbevelen?”

Kennelijk heeft de familie Boreel van Hogelanden-Van Weede haar vooraanstaande positie niet kunnen of willen gebruiken, want pas in 1926 vertrok ds. Gregory uit Loenen. En zijn nieuwe standplaats was niet in het westen gelegen, ergens in de buurt van zijn familie in Noord-Holland, maar hij verruilde de Veluwe voor het dorpje Gorssel, oostelijk van de IJssel.

XXXXXXXX

¹ Zijn moeder was weduwe van Jhr. Mr. Jan Hendrik van Haersma de With, overleden 11 oktober 1900 te Nijkerk. Hij was jagermeester van Koningin Wilhelmina en lid van Prov. Staten Gelderland.

¹ In Nijkerk bewaart men ook het grote archief Familie Van Haersma de With (RAG toegang 0708).

¹¹ ‘Oom Willem’ is Jhr. Mr. Willem Marcus van Weede, heer van de Berencamp, gezant in Wenen; in 1905 volgde hij op verzoek van Koningin Wilhelmina Robert Melvil baron van Lynden op als minister van Buitenlandse Zaken; na vijf maanden keerde hij op eigen verzoek weer terug naar zijn post als Nederlands gezant in Oostenrijk. Hij was gehuwd met Volkertina Adriana van Haersma de With (Tante Tine).

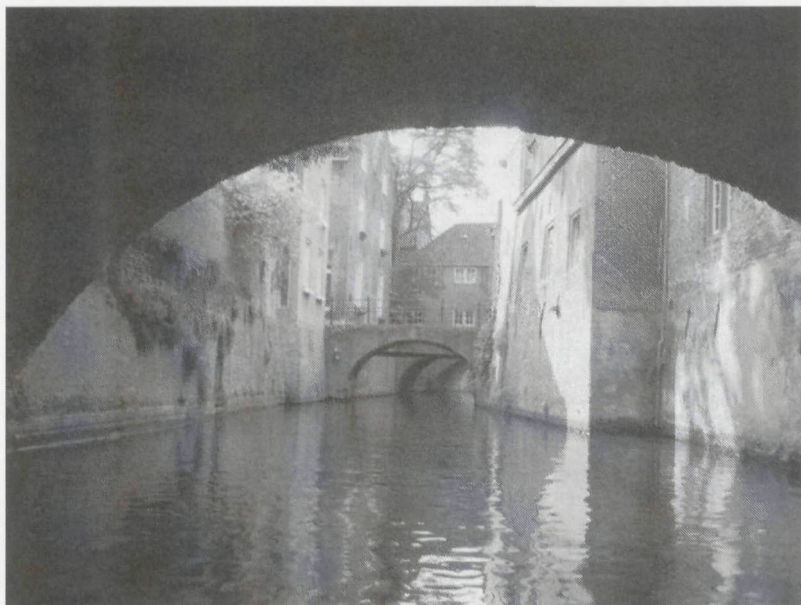
¹ Jvr. Cornelia Maria van Weede was gehuwd met Jhr. Jacob Willem Gustaaf Boreel, heer van Hogelanden, burgemeester van Haarlem.

Reisje naar Den Bosch

Enkele impressies.

Het jaarlijks reisje van de Marke op zaterdag, 25 augustus 2007 was - ook al dank zij het mooie weer - een succes. Er was voor de excursie een voortreffelijk programma samengesteld. Dat bestond onder meer uit een tocht met een fluisterbootje onder de huizen en straten door van Den Bosch met een gids, die uitstekend thuis was in het wel en wee van de stad in het verleden.

Op eigen initiatief kon daarna een tweetal musea worden bezocht. Een aantal deelnemers nam een kijkje in de grote en indrukwekkende

Per boot door Den Bosch (foto Ton Fleur)

kathedraal van 's- Hertogenbosch. Nog steeds is een deel van de grote kerk in restauratie.

Heel apart was verder het vestingstadje Heusden met schitterend bewaard gebleven hoge wallen, grachten en ravelijnen, ook al weer onder leiding van een gids, die goed thuis was in de geschiedenis van onder meer de tachtigjarige oorlog (1568-1648). Op een gegeven moment koos het stadje de kant van de prins van Oranje en was tegen de Spanjaarden. Dat had onder meer tot gevolg dat de rooms-katholieke kerk de heilige Catharina, werd veranderd in Nederlands-Hervormde kerk. De hervorming verliep in Heusden erg soepel, want

Twee bestuursleden bereiden de reis voor (foto Clara)

er veranderde verder niet zo veel. De kerk heet nog steeds Catharinakerk. Het stadje Heusden omringd door wallen en grachten telt ongeveer 1500 inwoners en 17 kerken! Die kerken waren in het verleden nodig voor de ongeveer 4000 huurlingen-soldaten, die vóór 1800 met verschillende religies binnen de vesting verbleven en de vesting tegen aanvallers moest verdedigen. Na 1800 werd het garnizoen opgeheven, waardoor er een armoedige toestand ontstond. Inmiddels zien de oude huizen en straten er goed verzorgd uit.

Uiteraard werd zo tussen de verschillende onderdelen van de excursie gezorgd voor de inwendige mens met een Bossche bol en verder een Brabantse koffietafel in de kelder van het stadhuis van Den Bosch. Tenslotte was er een kleine rustpauze op een idyllisch terras in Heusden. De najaarsexcursie was weer goed voorbereid met kaartmateriaal en verliep volgens tijdschema. In een grote goed gevulde bus met meer dan 50 zitplaatsen was het goed reizen.

De voorzitter van de vereniging dankte speciaal het duo penningmeester Zengerink en het bestuurslid mevr. Van Zadelhoff-Ruimpol voor de goede voorbereiding en de organisatie van het voortreffelijk programma.

Wietse Venema

Canon Brummen in 30 “vensters”

Piet Willemsens

Begin dit jaar is afgesproken dat elk van de dorpen waaruit het Markengebied bestaat, in dit tijdschrift zijn eigen historische “canon” zal publiceren. De eerste canon in deze rij betrof Beekbergen, verzorgd door Wietse Venema (in vorig nummer van De Marke). Nu is Brummen aan de beurt.

Bij een *canon* gaat het om maximaal vijftig historische gebeurtenissen/ontwikkelingen die een blijvende invloed op een land/dorp/stad hebben gehad. Eerder dit jaar is het idee voor Nederland gepubliceerd door hoogleraar Frits van Oostrom, die de Nederlandse historie samenvatte in 50 “vensters”. Bij het lijstje voor Brummen heb ik veel profijt gehad van prof. dr. W. Alberts, die 1978 (in het voormalige gemeentehuis) tweemaal een lezing hield over de historie van het dorp. Onze hoogleraar had daartoe een gedegen scriptie gemaakt, die in mijn bezit is gebleven. Voorts heb ik andere bronnen geraadpleegd, ook eigen publicaties over Brummen.

1. De eerste keer dat Brummen (*Brimnum*) in oude geschriften is genoemd is 794, toen ter plekke door graaf Wrachari (graaf van Gelre) een schenking werd gedaan over een stuk land in Wichmond. Vijf jaar later wordt in Oeken een “boerenhoeve met land” geschonken. In de loop van de negende eeuw is Brummen in bezit gekomen van graaf Wichman van het gewest Hamaland

2. Reeds omstreeks 800 en later werd er in Hall aan *ijzersmelten* gedaan, gezien sporen die daar gevonden zijn; een menselijke nederzetting dus. Het eerste (houten) kerkje. Daar is mogelijk van een eeuw later, waarschijnlijk toegewijd aan de H. Liudger. Het huidige stenen gebouw dateert van 1395.

3. De Oude Kerk te Brummen gaat mogelijk terug op een houten kerkje in 837, toegewijd aan de H. Pancratius. Brummen was toen juridisch,

economisch en kerkelijk met handen en voeten gebonden aan de Abdij te Elten. De stenen kerk van nu gaat terug tot 1402

4. Na 1150 begon de Veluwe bevolking sterk te groeien, hetgeen het ontstaan van acht *marken* op gang bracht; woeste gronden in gemeenschappelijk bezit (Marken van: Hall/ Eerbeek, Leuvenheim, Rhienderen. Oeken, Voorstonden, Tonden, Empe en Brummen). In de loop van de negentiende eeuw werden die marken opgeheven en verdeeld.

5. Tussen 1480 en 1528 wijkt de IJssel ver af van de steden Doesburg en Zutphen; de rivier (een tak) stroomde toen langs Oeken; daar wordt nog wel eens gekscherend gezegd: "Oeken aan het strand". De Reuverswaard heeft vroeger aan de kant van Vierakker aan de IJssel gelegen.

6. In Brummen zal de Hervorming ongeveer in 1592 hebben plaatsgevonden, toen er de eerste predikant werd benoemd, Wolter de Bruijn. Aldus het Rotaryboek uit 1995, maar prof. Alberts vermeldde in zijn scriptie het jaartal 1598, bij de aanstelling van dominee Joh. Wedderius.

7. Een katholieke parochie ontstond pas weer in 1790, toen eigenaar Th. van der Heyden op Groot Engelenburg een "kapel" inrichtte, welke een veertig jaar later uitmondde in een echte kerk, op ongeveer de huidige plek aan de Oude Eerbeekseweg.

8. Tijdens de Republiek der Nederlanden (15^e eeuw?) was Brummen de hoofdplaats van een van de *ambten* (districten) waarin de Veluwe was verdeeld

9. In 1596 start de aanleg van het in die tijd belangrijke verdedigingswerk De Schans te Leuvenheim, een 30-tal grote en kleine fortificaties langs de IJssel, welke in 1624 niettemin door Spaanse troepen werd veroverd. In 1846 kwam hier de steenfabriek van die naam.

10. In 1611 oprichting van het nog springlevende St. Jansgilde, in feite de kermismaandag van het dorp, tot op heden een groot festijn.

11. Pas in 1712 ontstond in Brummen zoiets als georganiseerd (openbaar) onderwijs, in een lokaal (bij de meester in huis) van 28 bij 28 voet; in de zomerdag waren de kinderen elders, thuis meehelpend bij het boerenwerk. Pas in 1828 kwam er een echte school. In 1886 oprichting van de katholieke H.Pancratiusschool.

12 In 1815 stichting van de gemeente Brummen, na afschudding van het Franse juk in 1813. Mr. Jan Valckenier was de eerste burgemeester

13 In de negentiende eeuw traden in de gemeente Brummen twee nijverheidstakken op de voorgrond; in 1859 waren er te Brummen twee steenbakkerijen, die aan 114 mensen werk gaven. In Eerbeek waren in 1856 negen papierfabrieken in bedrijf; aan honderd arbeiders werk gevend.

14 Jaartallen vermelden over de vele landgoederen en landhuizen in Brummen is tamelijk zinloos; als symbool Groot Engelenburg, dat in 1598 in handen kwam van de Zutphense familie Schimmelpenninck van der Oye. Vóór 1400 was het een *spieker*, een kasteelachtige opslagplaats.

15 In 1813 plaatsing van de "Dorpspomp" op het Marktpllein. Kosten f438,55.

16 In 1839 heerste er tyfus in de gemeente Brummen, welke 15 tot 20 slachtoffers ten grave sleepte, hoofdzakelijk in Hall en Eerbeek

17 Oprichting NS-stations. Te Brummen in 1865, in Eerbeek 1887.

18 In 1829 opening van het Apeldoorns Kanaal, beginstuk in Hattem. In 1869 het vervolg Apeldoorn-Dieren.

19 In 1861 de afscheiding van De Hoven van Brummen; de buurtschap gaat naar Zutphen

20 Het manuscript van de beroemdste Nederlands roman, De Max Havelaar, wordt in 1859 door auteur Multatuli naar Brummen (de Buthe) gestuurd, waar toen zijn eerste vrouw tijdelijk woonde. Er is geen bewijs dat Multatuli zelf ooit in Brummen is geweest.

21 In 1885 oprichting van de Brummens IJclub; einde 1956/57

- 22 Een toenemend aantal joden stichtte in 1889 in Brummen een synagoge, die tot 1917 dienst deed en helaas in 1962 werd afgebroken; in 1988 werd ter plekke een joods monument opgericht.
- 23 In 1889 bouw van de sociëteit, later café-restaurant, Concordia, op de plek waar eerder een boswachterswoning van Groot Engelenburg stond.

Achterzijde van de monumentale villa Decima, opnieuw in restauratie

24. In januari 1926 ernstige watersnood in Brummen door een dijkdoorbraak; ook bewoonde gedeelten van het dorp kwamen blank te staan
25. Op 10 mei 1940 kregen de bewoners van Brummen en Leuvenheim de aanzegging te gaan evacueren, de meesten naar Eerbeek. Brummen dacht de oorlog er goed te hebben afgebracht, totdat zes dagen na de Slag om Arnhem, op 23 september 1944, bij het Postkantoor zes krijgsgevangen Britse para's werden neergeschoten. Twee dagen voor de bevrijding, op 13 april 1945, werden op Groot Engelenburg acht burgers door de SS gefusilleerd. Pas tientallen jaren later, bij het uitkomen van een oorlogsboek in 1995, werd (exact) bekend dat in en uit onze gemeente in totaal tweeëndertig joden zijn omgekomen
26. In 1963 brandt de historische boerderij De Pothof af, waar later de nieuwe wijk naar is genoemd.
27. In 1989 in Brummen de oprichting van de literaire uitgeverij De Geiten Pers door Leen van Weelden.
28. In 1994 de grootse viering van het 1200-jarig bestaan van Brummen, waarvan we in Canon 1 de grondlegging hebben gezien
29. In 2002 viering 25-jarig bestaan van De Marke, op kasteel Ter Horst. Een vruchtbaar Canon-jaar, want toen werd (in Brummen) ook het Speelgoedmuseum, Toy Gallery, gesticht.

Reacties op vorig nummer

Canon Beekbergen

De laatste 'De Marke' lezend mis ik in de Canon Beekbergen van Wietse Venema de *aanleg en de opening van de spoorlijn* welke toch voor de streek en omgeving een enorme economische vooruitgang heeft bewerkstelligd. Denk maar aan de pension gasten, de landbouwcoöperaties, de (papier)industrieën, boodschappen doen in Arnhem en Apeldoorn enz., enz.. Onzes inziens mag zo'n feit niet onvermeld blijven.

De spoorlijn werd, (precies 120 jaar geleden) op 28 juni 1887 feestelijk geopend en op 2 juli 1887 begon de exploitatie en de ingebruikname van de stations Dieren (KNLS), Soeren, Eerbeek, Loenen, Beekbergen. Lees straks ons boek maar. De lay-out is ver gevorderd!

Hartelijke groeten,

Rein de Vries

Commentaar Venema

De Vries heeft in zoverre gelijk, dat de aanleg van spoorwegen in het laatst van de negentiende eeuw een geweldige vooruitgang is geweest voor de bevolking. Men kon voor het eerst veilig en vlug relatief grote afstanden overbruggen.

Wat de situatie in Beekbergen betreft was deze als volgt:

De belangrijkste verbindingsweg was en is de weg van Arnhem naar Apeldoorn, welke weg vlak langs het centrum van Beekbergen loopt. In de negentiende eeuw, dus in 1887, werd de verbinding op de weg Arnhem - Apeldoorn onderhouden door de postkoets met als pleisterplaatsen: de Woeste Hoeve en de Smittenberg. Bij beide herbergen was een zogenaamde doorrit, waar paard en wagen konden rusten. Eind jaren twintig van de vorige eeuw werd de postkoets vervangen door een autobusdienst.

In 1887 toen de spoorweg Dieren-Apeldoorn tot stand kwam, kon men bij het stationnetje Beekbergen bij Lieren uitstappen, dat was op ruim 3 km afstand van het dorp Beekbergen. Van het station Beekbergen werd in de jaren dertig van de vorige eeuw in het algemeen spaarzaam gebruik van gemaakt. Er kwamen toen met de trein nagenoeg nog geen toeristen naar Beekbergen.

M'n schoonfamilie kwam van Rotterdam naar Beekbergen gewoonlijk met de trein van Rotterdam naar Arnhem of met de trein van Rotterdam naar Apeldoorn en daarna met de bus naar Beekbergen. Van het station Beekbergen werd zelden gebruik van gemaakt. In dat geval moesten ook de fietsen met de trein mee om vanaf het station Beekbergen verder te fietsen.

De spoortrein bestond uit een aantal wagens en die waren verdeeld in afzonderlijke coupés met houten banken. De conducteur ging tijdens het rijden van de trein buiten om voor het knippen van de kaartjes in de coupés.

Inmiddels is de spoorweg Dieren - Apeldoorn door vrijwilligers veranderd in een recreatie-spoorweg. Men gaat per auto naar station Beekbergen en stapt dan op de trein voor een plezierritje. Het is meer een attractie voor toeristen geworden, niet zo zeer voor de bewoners van Beekbergen.

Conclusie De aanleg van de spoorweg Dieren - Apeldoorn was in het algemeen wel een belangrijk punt, maar voor de bevolking van Beekbergen was de trein niet een belangrijk vervoermiddel om vanaf het station Beekbergen te gaan reizen vanwege de afstand van het dorp naar het station.

Wanneer de redactie van de Marke alsnog mocht besluiten tot aanvulling van de Canon voor Beekbergen dan zou die aanvulling als volgt kunnen luiden :

1887 aanleg spoorweg Dieren-Apeldoorn en de bouw van een station Beekbergen bij het dorp Lieren op 3 km afstand van het dorp Beekbergen.

Opmerkingen Wietse Venema over vorige Marke

Het artikel *De Noach van Eerbeek* geeft een aardig overzicht van de verzameling van dode dieren van Roeleveld. Is het getal op blz. 10 juist ? Of moet *f* 180 000 zijn *f* 18.000 ? Red.: Nee.

De foto op blz. 16 van de familie Steenbeek is verbazingwekkend. Er staan 10 volwassen kinderen op, die bijna even oud lijken tengevolge van de kleding!

Een canon, dat is een beknopte geschiedenis van een dorp, stad of land. Die geschiedenis kan in verschillende tijdperken - zoals we uit de geschiedenisboeken weten - op een andere manier worden uitgelegd. De inhoud staat dus niet voor alle tijden onherroepelijk vast.

Puinwaaier bij Apeldoorns Kanaal. Blz. 24: hoeveel jaar is het Pleistoceen geleden ? Volgens mijn woordenboek 2.000.000 jaar geleden en duurde tot 100.000 jaar geleden (vroeger diluvium genoemd). Er staat: 2.5000.000, dus een nul te veel. Het holoceen begon 1.000.000 jaar geleden. 10.000 jaar geleden was inderdaad de laatste ijstijd, het ijs kwam tot Hamburg.

De foto's van de overstroming van 1926 zijn uniek. Die overstroming is ook in de Betuwe geweest. Over die overstromingen van de grote rivieren in de Betuwe is een boek geschreven door de journalist Van Heijningen. Op het oude sluisje in Culemborg staan alle jaartallen van de overstromingen.

Familie Von Trapp en Loenen: Interessant verhaal. Johannes Heesters wilde men als hoofdpersoon hebben in de film, maar dat is niet doorgegaan, want Johannes Heesters had in de oorlog allerlei films voor de Duitsers gemaakt..

Herkent u dit verhaal?

Gedurende de Tweede Wereldoorlog, toen alle levensmiddelen op de bon waren, hebben zich heel wat wonderlijke taferelen afgespeeld. Het ruilen met bonnen of levensmiddelen *in natura* was dan vaak de gewoonste zaak

van de wereld.

Hoe hoog de nood soms is geweest, getuigt de stoel op bijgaande foto. Die stoel is namelijk in de oorlog door mijn ouders verkregen door ruil met een pakje boter! Zelf stam ik uit 1941, dus ben ik er zelf niet bij geweest maar heb wel de getuigenis van mijn ouders. Het is moeilijk voor te stellen dat zij toentertijd zaten te wachten op zulk een deftige stoel, maar ik vertrouw op hun woorden. De stoel heeft vanaf die oorlogsdag – laten we zeggen in 1944 – de naam BOTERSTOEL gekregen, wat dus weinig met zacht zitten van doen heeft!

Ik ben benieuwd of lezers van dit blad ook zulke ervaringen kennen? Als dat zo is, laat het mij weten.

Misschien dat ook de redacteur van dit blad het graag een volgende keer wil plaatsen. Met dank voor uw moeite,
Martien Sloot, Meengatstraat 15 6871 Brummen

Afscheid redacteur

Op een reguliere bestuursvergadering, dd 13 september, nam Piet Willemsens (1933) informeel afscheid van de functie van redacteur van De Marke. Hij heeft "die kar" zeven jaar getrokken, en wilde graag iets opzij gaan staan. Artikelen schrijven blijft hij gewoon doen, dus er was geen reden hem tot ere-lid te verheffen, of wat dan ook. De warme handdruk van voorzitter Henk van Harreveld en diens hartelijke woorden, waren hem genoeg. Trouwens, in het volgende nummer zal de voorzitter zeker nog een stukje schrijven over de gaande en komende man. Ja, wie kómt er? Het bestuur heeft Willem Reusink, oud-Brummenaar, bereid gevonden de redactie van De Marke op zich te nemen (foto Clara Uenk)

18^e eeuwse experimenten zijdeteelt in Empe

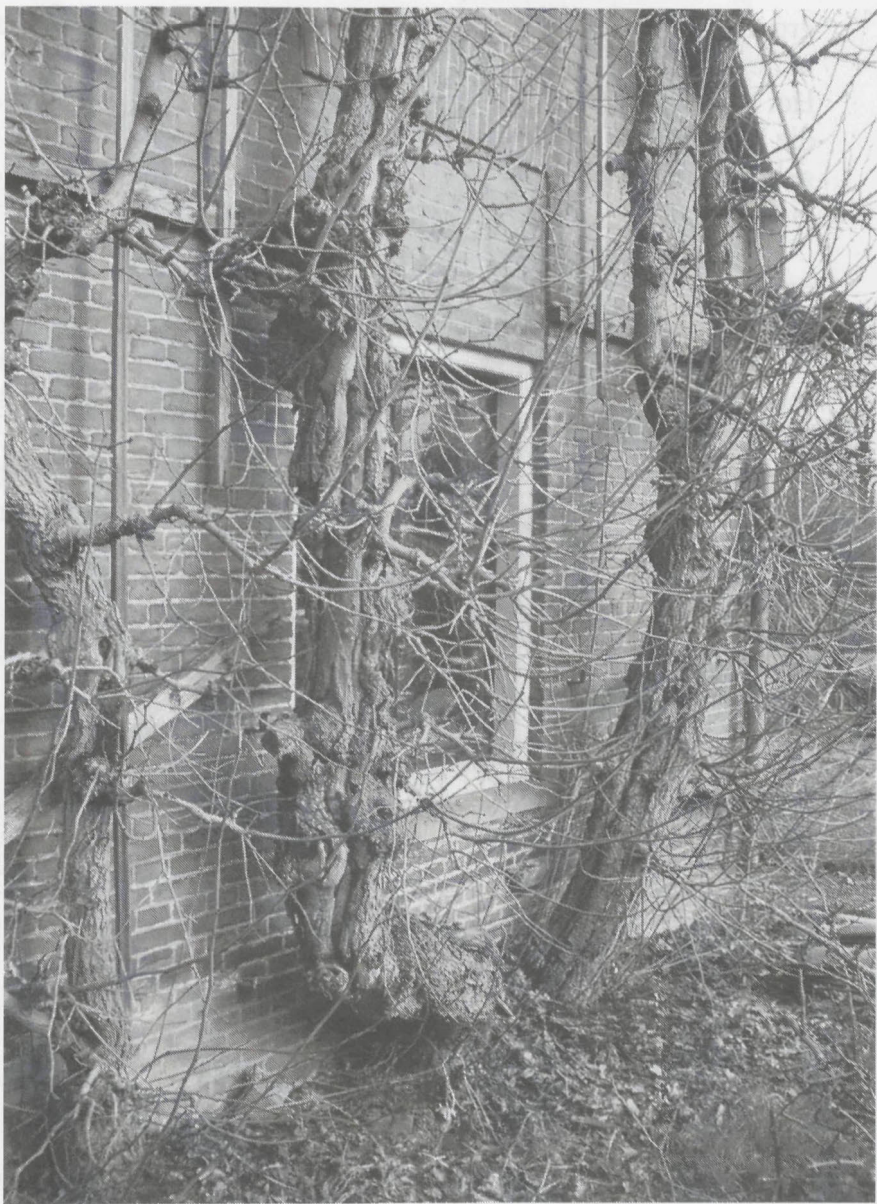
Piet Willemsens

In de vorige Marke heb ik beloofd verdere aandacht te schenken aan het landgoed Empe, met name de zijdeteelt die hier in de tweede helft van de 18^e eeuw is bedreven, door Willem van Hasselt. Op de huidige Empe is vrijwel niets meer te vinden van de roemruchte zijdeteelt die er ooit te vinden was. Bij mijn rondleiding wijst de huidige bewoner, de reeds in het vorig artikel genoemde Coert van Hasselt, wijst hij terloops de enige nog aanwezige moebeiboom aan die ergens tegen een muur groeit (zie foto). Dat is alles.

Evenwel, in vele publicaties wordt de toenmalige zijdeteelt in Empe op een hoog plan gezet, o.a. in *Dat huus toe Empe* (1966, door de fam. Van Hasselt). Jan Schurink schreef er jubelend over bij het 60-jarig bestaan van de Oranjevereniging Empe. En H.F.J.M. van den Heerenbeemd had zoveel ontzag voor de zijdeteelt, dat hij een publicatie hierover de titel meegaf *Op zoek naar het zachte goud*.

Maatschappelijke elite

Ons land kende lang, tot de komst van de kunstzijde in de 20^e eeuw, een behoorlijke ontwikkeling van de zijde-industrie. Het was derhalve geen dwaze gedachte de

Oude moerbezieboom op landgoed Empe, overblijfsel uit glorierijke tijd

grondstof, de *zijdedraad*, hier proberen te winnen in plaats van die uit het buitenland te betrekken.

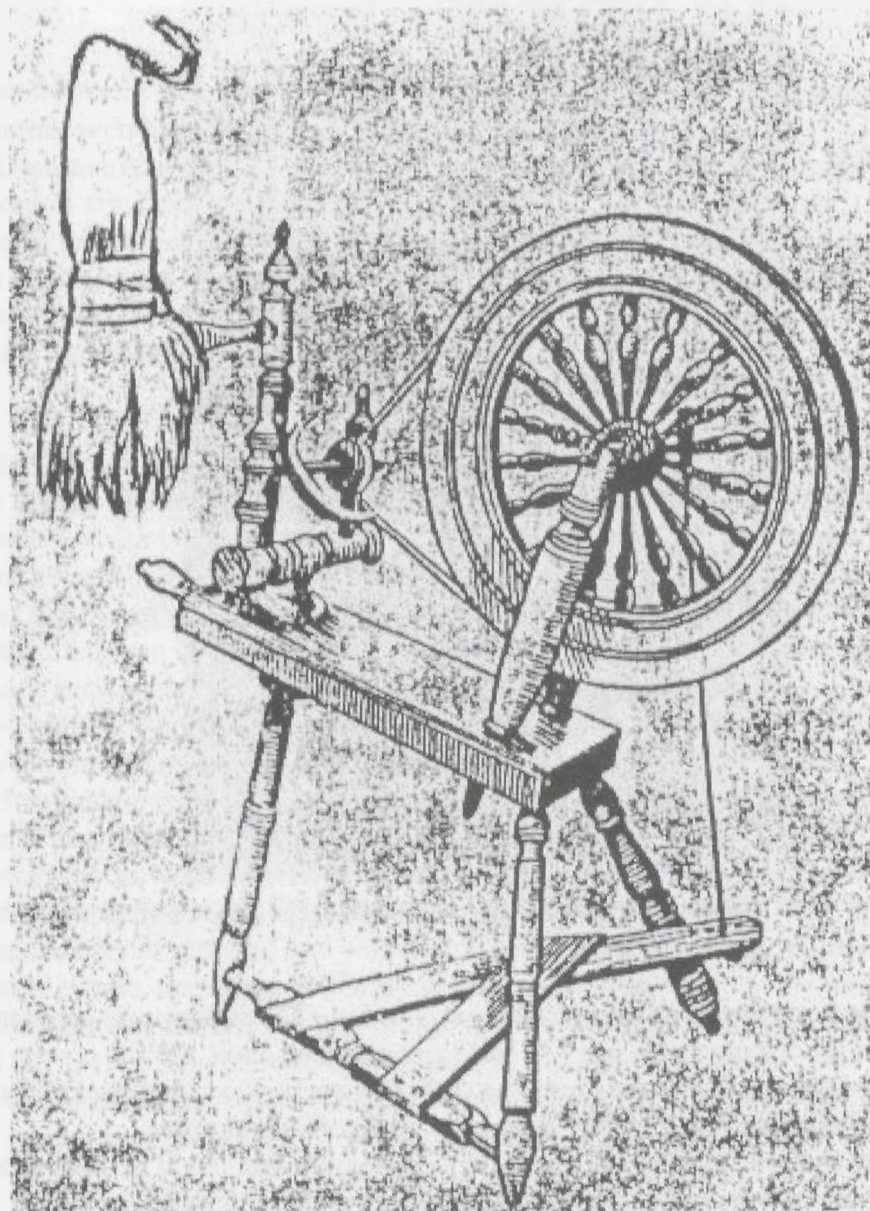
Het was vooral de maatschappelijke elite die gefascineerd was door de aura die hing rond de natuurzijde. Een luxe stof waarvan de waarde met goud gelijk werd gesteld! Slechts de notabelen konden op hun gronden rond hun landhuizen *innovaties* uitproberen.

De aanplant van de moerbezieboom, die het onmisbare blad levert dat nodig is als voedsel voor de zijderupsen, behoefde geen probleem te zijn. Reeds in de 18^e eeuw had een Franse vluchteling, John Beaune, een poging gedaan. Hij importeerde en plantte tien duizend Italiaanse en Franse moerbezieboompjes in een stads bolwijk van Utrecht. Ook slaagde hij erin de eitjes van de zijdevlinder tot uitbroeden te brengen, de rupsen met moerbezieblaadjes te voeden en later de zijde van de cocons af te haspelen. Toch is dat experiment niet tot bloei gekomen, maar in 1733 gestopt.

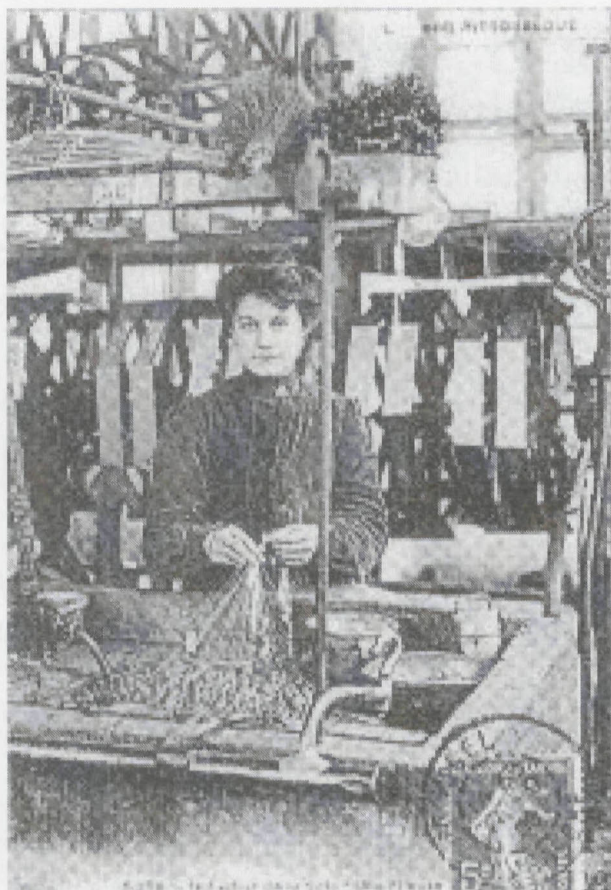
Een dertig jaar later zien we zijdeteelt-pogingen van Willem van Hasselt in Empe opduiken. Van Hasselt publiceert zijn bevindingen, sinds 1765 verricht, in 1777 in de *Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen*.

Moerbeziebomen

De verschillende weeromstandigheden in ons land maakten het lastig het uitkomen van de eitjes van de zijdevlinder parallel te laten lopen met aanwezigheid van fris groen aan moerbeziebomen. Van Hasselt experimenteerde met een andere soort moerbezieboom, namelijk die witte niet-eetbare bessen voortbrengt,

wæ
zij

Links en rechts illustraties van het afhaspelen van natuurzijde (Opnamen van Internet)

Enkele jaren na verkennend onderzoek werd in 1769 in Empe de aanplant in het groot aangepakt. In 1777 telde zijn plantage circa 3000 moerbeziebomen. Bijna alle zelf uit zaad gekweekt. Voor het kweken van de zijderups had hij eitjes uit Spanje en uit Lyon laten komen.

Hoe de teelt in zijn werk gaat? De jonge rupsen werden in doosjes gezet en kregen meteen jonge blaadjes als voedsel, waarbij er goed opgelet diende te worden dat het blad droog was.

Binnen veertig dagen na het uitkomen van het eitje begon de zijderups te spinnen, even hiervoor stopte de rups met het eten.

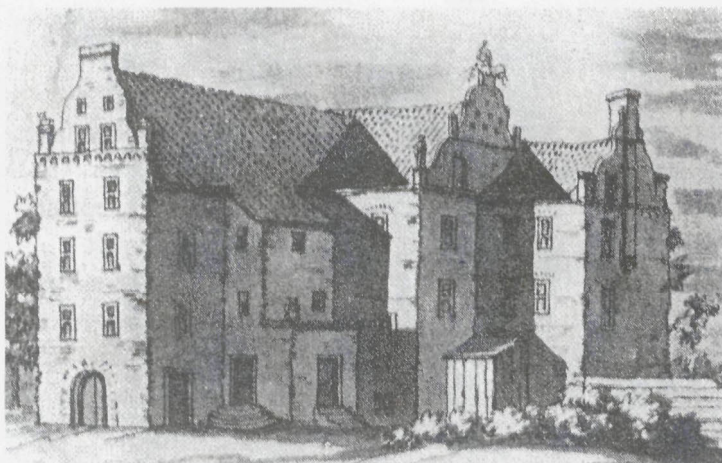
Dominee Martinet uit Zutphen, vriend van Van Hasselt, beschreef het proces in zijn bekende werk *Kathechismus der natuur*. Van Hasselt leverde prima werk, niet alleen in gewicht en grootte, maar ook qua lengte van de draad die via een haspel werd gewonnen, overtroffen de door Van Hasselt verkregen cocons die uit het buitenland. Men kon dus aannemen dat de Nederlandse zijderups méér zijde opleverde dan de Franse.

Het afhaspelen van de zijde

Het laatste element in het proces is het winnen van de zijde zelf. Bij het afhaspelen van tien pond cocons viel één pond zijde te winnen. Voordat men met afwinden van de zijdedraad begon, werden de cocons eerst in een ketel met warm water gedaan, waardoor de ruwe zijde losliet. Voor afwikkeling van de zijde was het voornaamste werktuig een *haspel*; van Franse herkomst. Van het afhaspelen van de dubbele zijdecocons ontwikkelde Van Hasselt zelf een nieuw apparaat.

Voor de zijdewinning had Van Hasselt tien *morgen* land in gebruik. Een heel rendabele teelt, meende hij. Een morgen is 8697 vierkante meter grond. Een boompje leverde gemiddeld 20 pond blad, dat handmatig geplukt moest worden. Ook voor andere bezigheden rondom de zijdeteelt was veel vrouwkracht nodig. Met name het afhaspelen was arbeidsintensief; per dag kon een vrouw 800 cocons bewerken. Alles bij elkaar leverde de zijdeteelt een winst van tweehonderd gulden per *morgen*.

Het gunstig onthaal van zijn artikel in de pers stimuleerde Van Hasselt in 1777 tot een aanvullend verslag, waarin van dag tot dag zijn bevindingen van de zijdeteelt staan beschreven. In het algemeen ondervond

Het 19^e eeuwse slot Empe

hij veel waardering voor zijn werk. In 1787 kreeg hij van de *Oeconomische tak* een belangrijke onderscheiding, de hoogste onderscheiding die de Oeconomische tak kende. Dat gaf weer aanleiding tot het organiseren van prijsvragen met betrekking tot de zijdeteelt. Van Hasselt's proefnemingen hadden grote bekendheid in den lande gekregen. Maar hij had een bredere belangstelling

Naar de Verenigde Staten

Van Hasselt was een overtuigd patriot en ergerde zich mateloos aan de lakse houding van zijn landgenoten. Hij was bevriend met de bekende Joan Derk van der Capellen en kwam via hem in contact met een vriendenkring van de Amerikaanse republiek in Amsterdam. Gegrepen door het enthousiasme voor de zaak van de Amerikaanse vrijheidsoorlog, verkoopt hij in 1781 het landgoed Empe aan zijn broer Barthold en vertrekt naar de Verenigde Staten. Daar vestigt hij zich in Charleston als koopman in tabak en indigo. In 1783 komt hij nog eenmaal terug om hier geld op te nemen, waarna hij terugkeert. In de Verenigde Staten legde hij zich ook op de

zijdeteelt toe, maar zijn succes in Empe is niet te evenaren, zodat hij het experiment vroegtijdig moet beëindigen.

In 1807 overleed Willem Hendrik van Hasselt te Vienna in de Verenigde Staten. Zijn levenswerk werd in 1835 door A. J. van Eijndhoven, eigenaar van het erve de Brederie op dezelfde plaats voortgezet. Dat het hem ook daadwerkelijk is gelukt, blijkt wel uit een in 1840 gepubliceerd verslag van de Gelderse Gedeputeerde Staten, waarin staat te lezen: "Te Empe is de moerbeziën beplanting uitgebreid en de teelt van zijdewormen heeft betere uitkomsten opgeleverd; kunnende vooral de kwaliteit der zijdetonnetjes of cocons uitstekend worden genoemd."

Toch bleek het een tijdelijk succes te zijn, want na verloop van enige tijd kwam er definitief een eind aan de Empese zijdeteelt.

Nog één keer halen we Willem van Hasselt naar voren, die in zijn leven zoveel heeft ondernomen, vooral dus het zijdewinnings-project in Empe. Helaas, noch in Nederland, noch in Amerika is het een blijvend succes geworden. Zijn hele leven vrijgezel gebleven, overleed hij op 75-jarige leeftijd – ver van Empe – op de Savannah, de grensrivier van tussen South Carolina en Georgia, op 29 november 1807.

Oude foto en oude tekst

Het artikel met een serie oude foto's in het vorig nummer heeft nogal de aandacht getrokken. Zo schreef Aat Groeneveld me: "Tot mijn verbazing trof ik op de foto op pag. 35 twee mij bekende kerkgangers aan: op de voorgrond Derkje Beker-Schoonman (tante Rie) met haar moeder Maria Schoonman-Eijerkamp (overl. 1931). Tante Rie groeide op op de boerderij Bakerweerd in Cortenoever, en bewoonde met haar echtgenoot Gerard Beker huize "Leusveld. Mogelijk kerkte Gerard niet in Brummen, omdat hij naar ik meen kerkvoogd was in Hall."

Aat attendeert ons ook op het 350-jarig bestaan van papierfabriek De Hoop in Eerbeek, opgericht door een verre voorvader, de bekende Johannis Schoonman, van de oude Onderste Schoonmansmolen. Zie hierbij de betreffende 17^e eeuwse tekst

Transcriptie

Op req.te van Johannis Schoonman, pampiermaecker versoekend alsoo . . .
hij in de Veluwe tusschen Coldenhaeve ende Eertenbeecke aen het gemee-
ne velt heeft aengekocht seecker erffgen waer langs seecker beeckjen
compt heen loopen waer op hij genegen soude sijn een pampijer moelen te
setten Ende dat sulcx sonder naedeel van ijemant jae veelmeer tot vooren-
deel vande Gemeente soude konnen geschieden dat hem 't selve wae-
terckens een redelick in Erffpacht mochte uijtgedaen worden.

Die vander reeckeningen in Gelderland gesien hebbende dese rechte ende
gelet op het versoecke daer bij gedaen qualificeeren bij desen, om alle
die geene die bij het leggen van het pampiermoelentje in desen benoempt
souden mejnen geenteresseert te sijn op sijne oorden te hoeven moegen
doen citeren daer toe hem de Momber deser Landtschap wordt gadiungeert
om nae erholdene decreet daer bij d'opposanten mochten verclaert worden
geen redenen van oppositie te hebben sich weder aende Caemer 't adres-
seeren om alsdan voer den versochten Erffpacht t' accordjeren, gegeven
opten Lantdach tot Zutphen, vergadert den 11en Majj 1657.

Louise-Inrichting 1883-1975

Het is de laatste tijd een grote drukte om de boeken die door leden van De Marke zijn of worden uitgegeven. Eerstens, dat boek over de Oude spoorlijn Dieren-Apeldoorn, dat op een andere plek in dit tijdschrift uitvoerig wordt besproken. Al eerder, in mei, verscheen het boek over een 19^e eeuws bejaardenhuis in Brummen, door Piet Willemsens.

Louise-Inrichting

Het gaat over een monumentaal gebouw, dat nu nog indruk maakt aan de Burgemeester De Wijslaan in Brummen. Het dateert van 1894, maar de eigenlijke vereniging is al van 1883, opgericht door de puissant rijke Frederick Bogaardt. Alleen dames uit heel goeude kring, door omstandigheden buiten hun schuld arm geworden, kregen er toegang. Zij moesten bovendien *van den protestantschen godsdienst* zijn. Uit het gehele land stroomden "sollicitatiebrieven" binnen, achteraf voor de auteur een rijke bron voor het samenstellen van zijn boek; 112 pagina's, een 80 fraaie illustraties; prijs € 12, 50 (in de boekhandel, en bij auteur).

Het boek start met een drama uit 1880, te Den Haag, waarbij een jongetje van dertien jaar, Marius Bogaardt, op gruwelijke wijze werd vermoord. Het trok landelijke aandacht. De vader had, na de ontvoering, nog een losgeld van f 70 000 in het vooruitzicht gesteld, maar toen de moord toch gepleegd was, stelde Bogaardt – inmiddels naar Brummen verhuisd – het bedrag ter beschikking van een ideëel doel, de bouw van genoemd bejaardenhuis.

De vereniging werd door een elitair bestuur geleid, waarin behalve Bogaardt ook de burgemeester en baron Van Sytzama zitting hadden. Zij zorgden voor een verlicht-conservatief bewind, maar in 1950 konden ze het niet meer bolwerken en moest men met een Fries tehuis (Talma), fuseren die het er nog een kwart eeuw standhield.

In het boek komt de *standenmaatschappij* uit de 19^e en 20^e eeuw navrant tot uiting. Met name het optreden van al de voorheen zo deftige dames, die wel hun rijkdom maar niet hun *air* waren kwijtgeraakt. Wel amusant achteraf, die naijver en trots op hun verleden en hun relaties uit die tijd.

De auteur heeft nog drie oudgedienden gevonden – inmiddels overleden - die levendig vertellen hoe het er in de jaren dertig op Louise-Inrichting toeging. Met het gebouw zelf ging het naderhand, na 1975, niet goed. Na het roemrijk verleden kreeg het achtereenvolgens een aantal bestemmingen die na korte tijd stopten. Maar iedereen die er nu voorbij komt, kan aan de weet komen wat er zich achter die uitdagende muren heeft afgespeeld.(PW)

Oude spoorlijn Dieren-Apeldoorn 1887-1984

Dinsdag 28 augustus was een belangrijke dag in de historie van onze vereniging De Marke, want op die dag werden wij voor het eerst "Uitgever". In het oude station van Beekbergen, te Lieren, waren een vijftig min of meer belangrijke lieden tezamen gekomen, om aan te horen hoe bovenvermeld boek tot stand was gekomen, met de wat onduidelijke titel SPOORWEGEN KONING WILLEM III 1817-1890. Een mooi geïllustreerd boek, dat samengesteld is door vier auteurs, Herman Hulleman, Dick Ploos van Amstel, Rein de Vries en Jaap van der Weel. Het geheel is nader geredigeerd door Willem Reusink. De eerste druk beliep 1500 exemplaren, die vlot de deur zijn uitgegaan. Voor € 15,90 per stuk. Intekenaren hadden het al voor € 10 kunnen verwerven ...

Voorzitter Henk van Harreveld opende de feestelijke bijeenkomst in een "barre" omgeving, nl. een oude loods, waar echter een klassieke stoomlocomotief triomfantelijk stond opgesteld! Zie foto. Het was aan oud-voorzitter Bertus Maassen om het eerste exemplaar van het boek in ontvangst te krijgen, waarna hij de oorsprong ervan uit de doeken deed. In 1998 had het bestuur een beleidsplan opgesteld, met een hele reeks onderwerpen waarover een historische studie gemaakt zou kunnen worden. De vier genoemde mannen kozen de oude spoorlijn Dieren-Apeldoorn als hún object uit. Jarenlang boorden zij de diepste bronnen aan, en vonden ongelooflijke boeiende details. In 1887, na vele voorbereidingen, zette de Koninklijke Nederlandsche Locaalspoor-Maatschappij de eerste trein op dit spoor, dat een traject van 32 kilometer kende. Per dag drie treinen in beide richtingen, in 1913 zelfs 13. Op vier plaatsen waren stations gebouwd, Dieren en Beekbergen kregen een 2° klasse en Eerbeek en Loenen een 3° klasse station. Tot 1964 duurde die vreugde, toen werd het vervoer van *passagiers* opgeheven, maar het *goederen* vervoer ging tot 1984 door.

Een unieke locatie voor het presenteren van het Spoorlijnboek: in een oude stationsloods te Lieren, vóór een oude locomotief; zelfs de doordringende geur uit die tijd was aanwezig

Toen de vier auteurs dat allemaal mooi op papier hadden gezet, kwam de vraag: wie financiert het boek, wie geeft het uit? Aanvankelijk lieten de sponsors het afweten, later kwam dat goed, zij het dat de uitgave aanvankelijk voor De Marke behoorlijke financiële risico's heeft gegeven.

Oud-voorzitter Maassen mopperde over de aangrenzende gemeenten Brummen, Rheden en vooral Apeldoorn, die qua sponsorschap "niet thuis" gaven toen de toch voor hun zo belangrijke spoorweg met een prachtig boek werd herdacht.

Aardig in het boek is met name ook het interview met de (toen) nog enige levende oud-stationschef van Beekbergen, Henk Koopman. Bij zijn aantreden in 1945 was hij "zielsgelukkig" met het salaris van f22 per maand. Een stationschef stond toen nog in het middelpunt van de dorpsgemeenschap; hij moest twee overwegen bedienen! Op pag. 82 de verontrustende uitlating dat de "de eerste lokaalrijtuigen niet *beremd* waren". Gelukkig, op een van de balkons van de 3^e-klasse-rijtuigen was een *schroefrem* aangebracht, die door de conducteur kon worden bediend.

Voor ons gebied is de aanleg en het functioneren van de spoorlijn Dieren-Apeldoorn van tamelijk groot belang geweest, waarbij menig smakelijk detail te noteren viel. Zo stuitte Dick Ploos van Amstel op een krantenbericht uit 1893, dat in verband met de uitbreiding van het goederenvervoer per spoor in Apeldoorn vanaf 1 mei 1893 de gewone thuisbezorging niet meer per handkar, doch met paard en wagen zal geschieden!

Helaas, enkele van de oude stationnetjes zijn gesloopt, maar het oude tracee is gebleven. Het vormt als weer enkele tientallen jaren een toeristisch genoegen in de zomerdag, want dan rijdt de Veluwsche Stoomtrein Maatschappij tweemaal per dag de aloude route Dieren-Apeldoorn, door een vervaarlijk stoomstotende locomotief getrokken.! De kinderen kijken zich er de ogen uit. PW

Geliefde Veluwezoom

Vaak hoor ik de vraag hoe Brummen toch aan die mooie 19^e-eeuwse villa's komt. Het eerste antwoord hierop is dat ook andere dorpen links en rechts van Arnhem soortgelijke architectuur kennen. Reeds het blad *Eigen haard* uit 1879 schrijft:

“Het waren vooral de voorname burgers uit het rijkere westen van ons land die aan de Veluwezoom, aan de beide kanten van Arnhem, een buitenverblijf gingen zoeken. Wie gedurende de zomermaanden de hitte en het gewoel der groote steden voor enige weken wilde ontvluchten, of wie – iets dat meer en meer plaatsvond – zijne woonplaats uit andere provinciën naar de Gelderse streken verplaatsen wilde, gaf in den regel de voorkeur aan Gelderland's makkelijk te bereiken en in bloei aanhoudende hoofdstad; aan het verjongde Arnhem met zijne door de natuur en kunst even rijkelijk bedeelde omstreken”.

Een ander citaat komt uit *Hupkes, Oorspronkelijk Veluwezooms*: “De oostwaartse mobiliteit uit de Randstad is begonnen, en daarnaast begint het uit genoeggen verblijven elders dan bij familie of vrienden in de mode. Bij de beter standen weliswaar, want nog in 1913 heeft een toch niet de minste en sterk georganiseerde personeelstak als de typografen, slechts recht op vier vakantiedagen per jaar”.

Brummen lag weliswaar het verst van Arnhem, maar had de aantrekkelijkheid te beschikken over enkele eeuwenoude landgoederen van allure, zoals Groot Engelenburg, Voorstonden, Spaans Weerd, Huize den Bosch enz. Daar in de buurt wonen had wel iets, zullen velen gedacht hebben. En geef ze eens ongelijk.

PW

Jan Mankes blijft in de aandacht

Als een van de grote mannen van Eerbeek kennen we de schilder Jan Mankes (1889-1920); in 1916 is hij hier komen wonen. In 2002 schreef ik in dit blad een artikel over hem. Mankes is van nationale allure, in de NRC wordt herhaaldelijk over hem geschreven. Hier enkele stukjes, het eerste naar aanleiding van een tentoonstelling in Beilen, in mei jl. "Een snelle werker was hij niet, hij schaafde eindeloos lang. In de tien jaar dat hij als schilder actief was, schiep hij een oeuvre van ca. tweehonderd schilderijen, honderdnegentig tekeningen en vijfendertig etsen. Dat in zijn typische Mankes-stijl: dromerig, breekbaar, ijl, soms een tikkeltje sentimenteel. Vooral in zelfportretten blonk Mankes uit. Door zijn verstilde schilderijen en zwakke gezondheid was hij al bij zijn leven een mythe. Kunstcritici beschreven hem als een broze buitenstaander, een ascetische persoonlijkheid"

In de jaren vijftig raakte zijn reputatie in het slop. Cobra en totale abstractie kwamen in de mode, en Mankes gold ineens als ouderwets. Op veilingen ging zijn werk voor een paar duizend gulden van de hand. Maar in de jaren negentig schoot de prijs omhoog. Kunsthandelaar Loek Brons verkocht toen een schilderij voor een ton. "Dat kan alleen als een schilder kwaliteit heeft. En Mankes hééft kwaliteit". Tegenwoordig zit een schilderij van Mankes op hetzelfde prijsniveau als Carel Willink, Dick Ket, en Jan Toorop – de topklasse van de vroegtwintigste-eeuwse meesters.

In de krant van 28 juni schrijft columnist Frits Abrahams n.a.v de tentoonstelling in Heerenveen: "Mankes is een schilder van alles wat teer en breekbaar was, inclusief zijn eigen gezicht. Hij is alweer bijna negentig jaar dood, maar zijn werk leeft krachtiger voort dan ooit. En veel duurder!"

De twee tentoonstellingen in het noorden zijn inmiddels voorbij, maar ook wij krijgen onze kans: op 13 oktober start het *Mankes Perspectief* in Arnhem, in het Museum voor Moderne Kunst; tot en met 27 januari 2008. Pak uw kans! PW

Oproep aan de lezer

Elke lezer van De Marke kan zijn vereniging een dienst bewijzen, door het blad ook aan vrienden en kennissen voor te leggen! Met de vraag: wil ook jij lid worden? De ervaring is dat, als de mensen eenmaal kennis hebben gemaakt met ons ledenblad, ze best graag lid willen worden. De voordelen ervan zijn:

- Interessante artikelen uit je eigen gebied. Het is een stimulans om zelf iets (meer) aan historisch onderzoek te doen in je eigen dorp of regio. En er eventueel zelf een stukje over te schrijven!
- Het lidmaatschap kost slechts € 14 per jaar. Aanmelding bij secretaris Clara Uenk, Eerbeek; tel. 0313-652 553.
- Behalve tweemaal per jaar dit mooie blad, kent De Marke nog vele andere activiteiten, vooral de lezingen. Gemiddeld wel acht avonden per jaar, in een van de plaatsen van ons werkgebied. Een aantal keren per jaar stuurt de secretaris een bulletin aan alle leden, met daarin, behalve een aankondiging van de a.s. lezing, een lijstje van aangeschafte boeken, die de leden gratis uit de eigen bibliotheek kunnen lenen.
- Nóg meer leuks aan De Marke: twee keer per jaar organiseert deze club een boeiende EXCURSIE, meestal per bus. Resp. een hele dag en een halve dag. Soms is de animo zo groot, dat er een "stop" zit op het aantal deelnemers.

De conclusie kan duidelijk zijn: direct na lezing van dit blad het aan anderen doorgeven en hen wijzen op de aangename gevolgen van het lidmaatschap van De Marke!